Уляна МАЦЮК,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: matsukuliana@gmail.com

Науковий керівник:
Богдан БАРАН,
доктор філософії в галузі історії,
асистент кафедри кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасна освітня політика України перебуває у стані системної трансформації, зумовленої водночас реформою НУШ «Нова українська школа», викликами повномасштабної війни та потребою наближення вітчизняної системи освіти до європейських зразків. Одним із найважливіших і водночас найскладніших етапів цієї трансформації є перехід старшої школи на засади профільного навчання. Профільна середня освіта покликана замінити традиційну уніфіковану модель навчання 10–11 класів гнучкою системою, що враховує індивідуальні освітні траєкторії, інтереси та професійні наміри учнів.

Ідея профільного навчання не є новою для української педагогіки: ще у 2003 році було розроблено Концепцію профільного навчання в старшій школі, яка теоретично обґрунтовувала диференціацію змісту освіти за напрямами майбутньої професійної діяльності [1, с. 14]. Профільне навчання визначалося як спосіб організації диференційованого навчання, що передбачає поглиблене та професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів і має на меті формування єдиної життєвої, світоглядної та професійної компетентності учнів. Утім, попри неодноразові спроби впровадження цієї ідеї, реальна диференціація старшої школи в Україні тривалий час залишалася здебільшого формальною: за офіційними

даними Міністерства освіти і науки, попри існування понад 20 назв профілів навчання, приблизно 70 % старшокласників фактично навчаються за гуманітарним спрямуванням, що свідчить про брак матеріально-технічної бази та кваліфікованих кадрів для природничих й ІТ-профілів [2].

Правовою основою нинішнього етапу реформи є Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020), яким уперше на законодавчому рівні закріплено трициклову структуру повної загальної середньої освіти: початкову, базову та профільну середню [3]. Профільна середня освіта, згідно із цим законом, має тривати три роки (10–12 класи) і здійснюватися за двома основними спрямуваннями – академічним, орієнтованим на продовження навчання в закладах вищої освіти, та професійним, спрямованим на здобуття робітничої професії чи фахової передвищої освіти [3, с. 4; 4].

Метою цього дослідження є аналіз сучасного стану, викликів і перспектив реформи профільної середньої освіти в Україні в контексті загальних освітніх трансформацій.

Одним із ключових чинників, що зумовили пришвидшення реформи, стали результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. Зокрема, розрив між учнями міських і сільських шкіл становив майже 5 років навчання у читанні, понад 4,5 року – у математиці та майже 4 роки – у природничих науках [2]. Ці дані засвідчили критичну нерівність освітніх можливостей і стали одним із головних аргументів на користь створення мережі спеціалізованих академічних ліцеїв, здатних забезпечити якісну профільну підготовку незалежно від місця проживання учня. Крім того, у старших класах учні відчувають значне перевантаження через велику кількість навчальних годин і предметів, що, попри залучення репетиторів, не завжди забезпечує успішне складання національного мультипредметного тесту та вступ до закладів вищої освіти [2].

Впровадження реформи здійснюється поетапно. На підготовчому етапі (2023–2024 рр.) розроблено дорожню карту реформи, узгоджено законодавчу рамку, а органи місцевого самоврядування розпочали формування перспективної мережі академічних ліцеїв [2]. Із 1 вересня 2025 року стартував перший етап пілотування: 30 ліцеїв із 19 областей України розпочали апробацію моделі вибору учнями профілів і навчальних предметів [5]. З 1 вересня 2026 року, за даними Міністерства освіти і науки,

кількість пілотних закладів зросла приблизно до 150, що дало змогу залучити школи практично з усіх регіонів держави [5; 6]. Повномасштабне впровадження профільної середньої освіти заплановане на 2027/2028 навчальний рік, а завершення перехідного етапу – на 2029–2033 роки [2].

Модель профільної школи передбачає істотне оновлення архітектури мережі закладів освіти: академічні ліцеї виокремлюються в самостійні заклади III ступеня (10–12 класи), відокремлені від початкової та базової школи, що дає змогу зосередити ресурси на глибшій спеціалізації, забезпечити відповідну матеріально-технічну базу, лабораторії та кваліфікованих педагогів [2]. Водночас передбачено різні організаційні моделі закладів освіти – I–III ступенів (з 1 до 12 класу), II–III ступенів (з 5 до 12 класу) та власне III ступеня (з 10 до 12 класу), що дає змогу враховувати демографічну ситуацію в різних територіальних громадах [7].

Окремої уваги заслуговує проблема престижності професійної (професійно-технічної) освіти. Наразі, за даними Міністерства освіти і науки, лише близько 35 % випускників 9 класу обирають шлях професійної освіти, тоді як у Швейцарії, Німеччині та Австрії цей показник сягає майже 70% [2]. Реформа профільної середньої освіти покликана усунути штучну конкуренцію між школами за утримання учнів у 10–11 класах, розмежувавши базову й профільну ланки та зробивши профорієнтацію системною складовою навчання вже в 8–9 класах.

Важливим орієнтиром є й зарубіжний досвід профілізації старшої школи. У більшості країн Європи – Франції, Нідерландах, Швеції, Фінляндії, Норвегії, Данії – учні до 6–7-го року навчання здобувають уніфіковану базову підготовку, після чого поступово визначаються з подальшою освітньою траєкторією [8]. Такий підхід поєднує принципи рівного доступу до якісної базової освіти з можливістю поглибленої, професійно зорієнтованої підготовки у старших класах, що є орієнтиром і для української моделі реформи.

Проте реалізація реформи супроводжується низкою викликів. По-перше, це потреба у масштабному підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, здатних викладати профільні курси на поглибленому рівні. По-друге, необхідність суттєвого оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти, особливо у природничому та технологічному напрямах.

По-третє, забезпечення територіальної доступності профілів для учнів сільської місцевості шляхом розвитку багатопрофільних ліцеїв, підвезення учнів або створення пансіонів при ліцеях [2]. Не менш важливим є психолого-педагогічний супровід учнів на етапі вибору освітньої траєкторії, оскільки перехід від пасивного засвоєння знань до усвідомленого, компетентнісного, діяльнісного навчання вимагає зміни й самої культури освітнього процесу [9].

Отже, профільна середня освіта є логічним і водночас необхідним продовженням реформи «Нова українська школа», покликаним подолати перевантаженість навчальних програм, зменшити освітню нерівність між містом і селом та наблизити українську школу до практики розвинених країн Європи. Успішність реформи залежатиме від злагодженості дій усіх учасників освітнього процесу – держави, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, педагогів і батьків, а також від послідовного дотримання визначеного таймлайну (2025–2033 рр.) за умови збереження фінансової та методичної підтримки з боку держави. У подальших дослідженнях доцільно зосередитися на аналізі готовності педагогічних кадрів до роботи в умовах профільної диференціації та розробленні ефективних моделей профорієнтаційної роботи в базовій школі.

Список використаних джерел:

1. Концепція профільного навчання в старшій школі. *Завуч.* 2004. № 16 (2002). С. 14–24.

2. Реформа профільної середньої освіти: основні положення. *Освіта.UA* : онлайн-портал. URL: https://osvita.ua/school/reform/93150/ (дата звернення: 16.09.2026).

3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20 (дата звернення: 16.09.2026).

4. Профільна реформа старшої школи: відповіді на найпоширеніші запитання. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний сайт. URL: https://mon.gov.ua/news/profilna-reforma-starshoi-shkoly-vidpovidi-na-naiposhyrenishi-zapytannia (дата звернення: 16.09.2026).

5. Дібрано перші 79 ліцеїв, які пілотуватимуть профільну реформу з 1 вересня 2026 року. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний сайт. URL: https://mon.gov.ua/news/dibrano-pershi-79-litseiv-iaki-pilotuvatymut-profilnu-z-1-veresnia-2026-roku (дата звернення: 16.09.2026).

6. Реформа профільної середньої освіти: 150 шкіл розпочнуть пілотне навчання у вересні 2026 року. *Вікна-новини* : офіційний сайт. URL: https://vikna.tv/dlia-tebe/osvita/ukrayina-perehodyt-na-yevropejski-standarty-osvity-detali/amp/ (дата звернення: 16.09.2026).

7. Із вересня п’ять шкіл Львова випробують нову модель старшої профільної освіти. *Zaxid.net* : онлайн-видання. URL: https://zaxid.net/iz_veresnyapyat_shkil_lvova_viprobuyut_novu_model_starshoyi_profilnoyi_osviti_n1644163/amp (дата звернення: 16.09.2026).

8. Зарубіжний досвід профільного навчання. *Освіта.UA* : портал. URL: https://osvita.ua/school/method/technol/3521/ (дата звернення: 16.09.2026).

9. Профільна середня освіта: як зміниться навчання у старшій школі. *Освіта.UA* : портал. URL: https://osvita.ua/school/reform/94021/ (дата звернення: 16.09.2026).